

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
соціальної економіки
Протокол № 21 від 29.01.2024 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

**МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ**

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань 23 "Соціальна робота"
Спеціальність 232 "Соціальне забезпечення"
Освітній рівень другий (магістерський)
Освітня програма "Управління соціальними проектами"

Статус дисципліни обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання українська

Розробник:
к.е.н., доцент

Оксана АЧКАСОВА

Завідувач кафедри
соціальної економіки

Галина НАЗАРОВА

Гарант програми

Андрій СЕМЕНЧЕНКО

Харків
2024

ВСТУП

Докорінні перетворення в останні десятиліття в економіці та політиці України зумовили значне зростання кількості соціальних проблем як на рівні окремої особистості, соціальної групи, так і суспільства в цілому. Необхідність розв'язання означених проблем активізувала розвиток наук та професій, що покликані забезпечити соціальний захист різних верств населення, поступово зростала значущість підготовки молодих, перспективних наукових кадрів для суспільства. Високі вимоги до якості підготовки майбутнього працівника соціальної сфери стали однією з причин акцентуації уваги на наукову складову у підготовці молодого фахівця, коли його участь у творчій науково-дослідній роботі є вимогою часу, професійним обов'язком. Сучасні фахівці, що зорієнтовані після закінчення закладу вищої освіти на роботу у соціальній сфері, не можуть обійтися без теоретичних знань щодо організації та проведення наукових досліджень у соціальній сфері, без практичних вмінь планувати, організовувати дослідницьку діяльність, обробляти її результати, підводити підсумки і робити висновки.

Мета навчальної дисципліни: формування системи теоретичних знань та інноваційного мислення, оволодіння інструментарієм творчого підходу до вирішення задач у соціальній сфері, а також застосування на практиці методики та техніки дослідницької роботи, необхідної для вирішення задач соціально-економічного характеру.

Завданнями навчальної дисципліни є:

розглянути основні категорії науки;

опанувати теоретико-методичні засади проведення соціальних досліджень з метою виявлення й аналізу соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення;

набути вміння пошуку, накопичення та оброблення наукової інформації під час проведення наукових досліджень у соціальній сфері;

сформувати здатність робити обґрунтований вибір методичного забезпечення проведення наукового дослідження, використовувати сучасний інструментарій наукового дослідження у соціальній сфері

отримати практичні навички узагальнення результатів власних наукових досліджень та їх оприлюднення у формі наукових звітів (тез, статей, доповідей тощо);

сформувати здатність визначати та формалізувати процес пізнання, використовувати фактори і технології з метою зростання ефективності процесу пізнання.

Об'єктом вивчення дисципліни є науково-освітні дослідження у соціальній сфері, які охоплюють процеси, явища та взаємодії, що відбуваються в соціальних системах.

Предметом вивчення дисципліни є методологічні підходи, принципи, методи та техніки, що використовуються для проведення науково-освітніх досліджень у соціальній сфері.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН 1	ЗК 5, СК 1, СК 5, СК 12,
РН 2	ЗК 2, СК 1, СК 14
РН 3	ЗК 5
РН 5	ЗК 1, ЗК 7, СК 3, СК 14
РН 9	ЗК 1, СК 1, СК 5, СК 12, СК 14
РН 10	СК 12, СК 14
РН 11	ЗК 9
РН 14	ЗК 1
РН 18	СК 14
РН 19	СК 1, СК 12
РН 20	ЗК 7
РН 21	ЗК 1

де, РН1. Використовувати сучасні теорії, методологію і методи соціальних та інших наук стосовно до завдань фундаментальних та прикладних досліджень у сфері соціального захисту. РН2. Критично оцінювати результати наукових досліджень і різні джерела знань щодо соціального забезпечення, формулювати висновки та рекомендації щодо його впровадження. РН3. Володіння методами комунікації у застосуванні різних форм взаємодії та спільної діяльності.

РН5. Проектувати теоретичну модель роботи з об'єктами соціального забезпечення в рамках соціальних служб, організацій, установ.

РН9. Організувати спільну діяльність фахівців різних галузей і непрофесіоналів, здійснювати їх підготовку до виконання завдань соціальної допомоги.

РН10. Пояснювати та надавати обґрунтовані відповіді населенню щодо форм, методів та засобів надання соціальної допомоги, пенсійного забезпечення та страхування.

РН11. Планувати і проводити наукові дослідження в системі соціального захисту населення та висвітлювати їх результати.

РН14. Демонструвати ініціативу, самостійність, оригінальність, генерувати нові ідеї для розв'язання завдань професійної діяльності.

РН18. Розробляти та апробувати соціальні проекти і технології.

РН 19. Вміти застосовувати теоретичний та методичний інструментарій для складання соціальної звітності у контексті підвищення корпоративної соціальної відповідальності

РН 20. Вміти оцінювати соціальні ризики за допомогою відповідних методик та демонструвати набуті теоретичні знання щодо їх нейтралізації.

РН 21. Вміти використовувати сучасні інформаційні технології при наданні соціальних послуг, демонструвати набуті теоретичні знання щодо розробки й управління соціальними проектами в контексті застосування інноваційних прийомів.

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність розробляти і управляти проектами.

ЗК5. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК7. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

СК1. Здатність до використання сучасних теорій, методологій і методів соціальних та інших наук стосовно до завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі соціального забезпечення.

СК3. Здатність до впровадження методів і технологій інноваційного практикування та управління в системі соціального забезпечення.

СК5. Здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців.

СК12. Здатність до формування позитивного іміджу професії, її статусу в суспільстві.

СК14. Здатність застосовувати сучасні методи оцінювання соціальних ризиків та оперувати методикою їх нейтралізації в умовах соціальних трансформацій і загроз.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи науки та наукової діяльності

Тема 1. Основні поняття про науку та наукове мислення.

1.1. Наукове мислення та його витoki.

Витoki наукового способу мислення і наукової діяльності. Наукове мислення. Абстрактне мислення. Рівні абстракції в науці.

1.2. Поняття науки.

Основні функції науки. Мета науки. Основні функції науки пояснююча і прогноуюча.

1.3. Наука і знання.

Наука як інструмент для виробництва знань. Знання та інформація. Базові характеристики знання.

1.4. Класифікація наук.

Класифікація наук. Класифікація соціальних наук. Наука як вид економічної діяльності. Фундаментальні науки. Галузеві науки. Природні та суспільні науки.

1.5. Етапи становлення науки.

Донауковий період. Рівні та етапи становлення науки

1.6. Циклічний розвиток науки.

Основні цикли розвитку науки: нормальна наука, криза, революція. Парадигми.

Тема 2. Основні категорії науки.

2.1. Наука як система знань.

Факт, гіпотеза, теорія, концепція. Основні елементи науки. Взаємозв'язок між елементами науки.

2.2. Наукова гіпотеза: види, функції, етапи розвитку.

Сутність та приклади гіпотези. Етапи розроблення гіпотези. Групи та види гіпотез.

2.3. Методологія, метод, методика.

Сутність та зміст методології науки. Види методів дослідження. Відмінність між методикою та методологією.

Тема 3. Наукове дослідження. Технологія дослідницької роботи

3.1. Поняття наукового дослідження.

Наукове дослідження. Фундаментальне дослідження. Прикладне дослідження. Емпіричне дослідження. Теоретичне дослідження. Дослідження в соціальній сфері.

3.2. Формулювання теми, проблеми та мети наукового дослідження.

Етапи наукового дослідження. Тема дослідження. Прикладна проблема. Наукова проблема. Об'єкт та предмет дослідження. Мета дослідження.

3.3. Формування гіпотези, методики та робочого плану дослідження.

Структурна модель предметної області. Робочий план наукового дослідження.

Тема 4. Науковий результат

4.1. Результати наукового дослідження: види та вимоги.

Науковий результат. Достовірність та корисність наукового результату. Форми і документальне підтвердження впровадження наукових результатів.

4.2. Новизна наукових результатів та її різновиди.

Новизна. Рівні новизни наукового результату.

Тема 5. Методологія та методи наукового дослідження у соціальній сфері

5.1. Загальнонаукові методи дослідження.

Від здогаду до істини. Аналіз, синтез, класифікація, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування, моделювання.

5.2. Методологічні принципи та підходи.

Методологічні принципи. Хронологічний підхід, термінологічний підхід, системний підхід, праксеологічний підхід, рефлексивно-інноваційний підхід, інформаційний підхід, культурологічний підхід, соціокультурологічний підхід.

5.3. Методи емпіричного та теоретичного дослідження у соціальній сфері.

Методи теоретичного дослідження. Герменевтичні методи дослідження у соціальній сфері. Методи емпіричного дослідження. Тестування, психолого-педагогічне тестування, бесіда.

5.4. Методика роботи з поняттями.

Поняття. Суттєві ознаки предмету. Зміст та обсяг поняття. Родове поняття. Видове поняття. Узагальнення та обмеження понять. Правила формування понять. Визначення. Класифікація. Вимоги до класифікацій. Правила формування класифікацій.

Змістовий модуль 2. Основні аспекти наукової діяльності у соціальній сфері

Тема 6. Організація наукової діяльності та наукових досліджень

6.1. Поняття наукової діяльності, її види.

Сутність та види наукової діяльності.

6.2. Форми організації науково-дослідної діяльності.

Наукова діяльність. Науково-технічна діяльність, науково-педагогічна діяльність, науково-організаційна діяльність. Академія наук України. Галузеві науково-дослідні установи України.

6.3. Шлях становлення та розвитку професіонала у науковій діяльності.

Вчений, науковий працівник. Наукові ступені, вчені звання, наукові посади. Вступ та навчання в аспірантурі, докторантурі.

6.4. Форми фінансування науково-дослідницької діяльності.

Гранти. Держбюджетні науково-дослідні роботи, госпдоговірні НДР, грантове фінансування НДР, заявка на грант.

Тема 7. Технологія роботи з науковою інформацією

7.1. Етапи роботи з літературою в процесі наукового дослідження.

Спільне і різне в науковому й інформаційному пошуку. Інформаційний пошук. Методика і техніка пошуку інформації. Бібліографія, анотація, реферативний журнал, картотека, конспект, науковий огляд, цитування. Реалізація результатів дослідження.

7.2. Наукова обробка інформації.

Методика вивчення й обробки літературних джерел. Вивчення практики і досвіду інших досліджень. Первинна обробка й систематизація матеріалу. Наукова обробка інформації. Виписка, конспект, науковий огляд.

7.3. Форми та методи представлення наукової інформації.

Презентація результатів досліджень. Науково-технічний звіт, монографія, дисертація, стаття, тези доповіді. Структурування наукової статті.

Тема 8. Організація та проведення досліджень у соціальній сфері

8.1. Аналіз показників, що характеризують соціальну сферу на макро- та мезо- рівнях.

Аналіз показників демографічного стану, зайнятості та безробіття населення. Аналіз доходів та витрат населення. Аналіз соціального захисту та соціального забезпечення населення. Аналіз рівня життя та заробітної плати населення. Аналіз пенсійного забезпечення населення. Показники рівня освіти населення. Аналіз стану охорони здоров'я населення. Аналіз структури сімей та домогосподарств.

8.2. Організація та проведення соціологічного дослідження.

Програма соціологічного дослідження. Соціологічне дослідження. Структура дослідницької програми у соціальній сфері. Методологічна частина, процедурна частина. Ключові елементи етапу випробування основних процедур дослідження. Методи соціологічного дослідження. Методи соціологічного дослідження. Аналіз документів, анкетне опитування, соціологічне інтерв'ю,

соціометричне опитування, фокусоване групове інтерв'ю соціологічне спостереження, соціологічний експеримент.

Тема 9. Побудова аргументації в науковому дослідженні

9.1. Аргументації в науковому дослідженні.

Способи аргументації в науковій дискусії. Побудова аргументації. Аргумент, факт, тезис. Ствердження, доводи. Визначення альтернатив та відповідь на них. Основа аргументації.

9.2. Повідомлення фактів.

Візуальне повідомлення фактів. Побудова таблиць. Створення малюнків, графіків, діаграм.

Перелік практичних (семінарських) та / або лабораторних занять / завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) та / або лабораторних занять / завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1. Завдання 1	Обговорення відомих у світі наукових результатів з метою виділення загальних завдань цих наукових досліджень. Робота в малих групах.
Тема 2. Завдання 2	Відповідно до обраної теми дослідження здобувачі працюють над формуванням та обґрунтуванням робочих гіпотез. Робота в малих групах.
Тема 3. Завдання 3	Аналіз фрагментів авторефератів, обговорюючи способи формулювання теми, мети і завдань наукового дослідження. Робота в малих групах. Написання поточної контрольної роботи.
Тема 4. Завдання 4	Робота в малих групах щодо аналізу наукової новизни з авторефератів, представлення визначень, класифікацій понять тощо.
Тема 5. Завдання 5	Виконання практичних завдань щодо застосування методу аналогії у наукових дослідженнях, методу узагальнення для виведення економічного поняття. Написання колоквіуму.
Тема 6. Завдання 6	Робота в малих групах з формування заявки на одержання гранту для фінансування наукового дослідження. Доповіді за темами лекції.
Тема 7. Завдання 7	Робота в малих групах щодо аналізу наукових статей та виявлення в них структурних елементів. Відпрацювання навиків аналізу наукової літератури. Написання поточної контрольної роботи.
Тема 8. Завдання 8	Проведення соціологічного дослідження на тему «Соціальний портрет здобувача вищої освіти» шляхом анкетування. В дискусійній формі узагальнення результати анкетування
Тема 9. Завдання 9	Доповіді щодо результатів виконання індивідуального дослідницького завдання та демонструють свої презентації.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною подано у табл. 3.

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу. Вивчення матеріалу щодо еволюції наукових парадигм.
Тема 2	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу. Підготовка презентації щодо результатів роботи на практичному занятті
Тема 3	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу. Робота над індивідуальним дослідницьким завданням: формулювання теми, мети, завдань, об'єкта і предметам дослідження. Побудова структури наукового дослідження. Підготовка до поточної контрольної роботи
Тема 4	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу.
Тема 5	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу. Підготовка до колоквіуму
Тема 6	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу. Виконання домашнього завдання з розроблення заходів та напрямків пошуку джерел фінансування наукових досліджень. Підготовка презентації з результатами виконаної роботи
Тема 7	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу. Підготовка до поточної контрольної роботи. Виконання домашнього завдання щодо розгорнутого аналізу будь-якої наукової статті з репозитарію ХНЕУ на тему, близьку до індивідуального дослідницького завдання
Тема 8	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу.
Тема 9	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу. Робота над науковою статтею, презентацію, що відображає результати виконання індивідуального дослідницького завдання. Підготовка до колоквіуму 2

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та / або лабораторних занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекції (Теми 1 – 3, 5, 7 – 9), проблемні лекції (Теми 4, 6), дискусія (Тема 8).

Наочні (демонстрація (Теми 1 – 9), презентації (Теми 1, 2, 6, 9)).

Практичні (практична робота (Теми 6 – 9), робота в малих групах (Теми 1 – 4, 6, 7)).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формах семестрового екзамену (іспиту), диференційованого заліку або заліку. Складання семестрового екзамену (іспиту) здійснюється під час екзаменаційної сесії.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: презентації (20 балів); практичні завдання (18 балів); експрес-опитування (6 балів); індивідуальне завдання (20 балів); поточні контрольні роботи (16 балів); колоквіуми (20 балів).

Семестровий контроль: Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Азарова А. О. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / А. О. Азарова, Н. О. Біліченко, Ю. В. Міронова, Л. М. Ткачук. – Вінниця : ВНТУ, 2022. – 117 с.

2. Галян О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. видання / О. В. Галян. – Луцьк : Вежа-Друк, 2021. – 26 с.

3. Данильян О.Г. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків : Право, 2019. – 368 с.

4. Медвідь В. Ю. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навч. посіб. / В. Ю. Медвідь, Ю. І. Данько, І. І. Коблянська. – Суми : СНАУ, 2020. – 220 с.

5. Пушкар О.І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / О. І. Пушкар. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 866 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23346>.

Додаткова

6. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень : підручник / М. Т. Білуха. – Київ : Знання, 2020. – 374 с.

7. Бургин М. С. Вступ до сучасної методології науки / М. С. Бургин. – Київ : Знання, 2021. – 113 с.

8. Єріна А. М.. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / А. М. Єріна, В. Б. Захожай. – Київ : Центр учбової літератури, 2020. – 212 с.

9. Корягін М. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / М. В. Корягін, М. Ю. Чік. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ : Алерта, 2019. – 490 с.

10. Мальська М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / М. Мальська, Н. Паньків. – Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 226 с.

11. Методологія та організація наукових досліджень : навч.-методич. посіб. / К. В. Бориченко, А. О. Гудзь, О. Є. Панфілов. – Одеса: Фенікс, 2022. – 48 с.

12. Назарова Г. В. Розвиток соціальної сфери в сучасній економіці: теоретико-практичні аспекти / Г. В. Назарова, С. Ю. Гончарова. // Соціально-трудові відносини: проблеми науки та практики: монографія / С. І. Бандур, Т. А. Костишина, О.О. Нестула та ін.; за ред. Т. А. Костишиної. - Полтава, 2020. – Роз. 1.8. – С. 143–160. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/24780>.

13. Чепелюк М. І. Механізми трансформації соціальної сфери / М. І. Чепелюк // Science, theory and practice: Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, June 08 – 11, 2021. - Tokyo, Japan, 2021. - P. 144-145. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29918>.

14. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. М. Шейко. – Київ : Знання-Прес, 2020. – 186 с.

15. Kothari C. R. Research Methodology. Methods and techniques. 5th Edition. New age international publishers, 2023. 464 p.

16. Robert Coe, Michael Waring, Larry V. Hedges, Laura Day Ashley. Research methods and methodologies in education. Los Angeles: SAGE, 2021. 480 p.

17. Tracy S. J. Qualitative Research Methods: collecting evidence, crafting analysis, communicating impact. Hoboken, NJ : John Wiley and Sons Ltd, 2020. 432 p.

Інформаційні ресурси

16. Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://idss.org.ua/index>.

17. Міністерство праці та соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mlsp.gov.ua>.

18. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556 – VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

19. Про наукову і науково – технічну діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

20. Персональна навчальна система дисципліни «Методологія науково-освітніх досліджень у соціальній сфері» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=4827>.